

Ion MĂRII

PRUTUL NU A FOST ȘI NU ESTE UN HOTAR DIALECTAL SAU SUPRADIALECTAL AL LIMBII ROMÂNE

1. Ca orice *limbă istorică* (în accepțiunea coșeriană a acestei sintagme terminologice) constituită și afirmată prin existența unei limbi comune, și limba română cunoaște, în primul rând, două înfățișări fundamentale: cea *dialectală* sau *populară*, pe de o parte, și cea *supradialectală* sau *literară*, pe de altă parte.

2. Româna dialectală sau populară

2.1. În prima și primara-i ipostază, limba română nu este, *etimologic* evaluată, decât dialect(al)izarea sau particularizarea spațială și temporală, nord și sud-dunăreană, omogenă (unitară) și/sau neomogenă (neunitară) a limbii latine.

2.2. Funcțional și descriptiv, româna populară, ca orice *unitate lingvistică în diversitate*, cunoaște, în primul rând, patru mari varietăți (și nu ramificații) spațiale (sau teritoriale sau geografice): dialectul *dacoromân*, dialectul *aromân*, dialectul *meglenoromân* și dialectul *istroromân*. Această configurație sau arhitectură sau structură externă a limbii române este admisă și argumentată, teoretic și empiric, de către majoritatea lingviștilor români și străini sau, mai exact, de către majoritatea dialectologilor și istoricilor limbii române.

Dintre marile lucrări descriptive și de sinteză consacrate limbii române, doar *Atlasul lingvistic român*, partea I și partea a II-a, este opera

care evidențiază, în *totalitate*, **neinterpretativ** (ALR) și/sau **interpretativ** (ALRM), această configurație spațial-dialectală.

2.3. Fiecare dintre cele patru dialecte identificate, delimitate și descrise constituie, la rândul lor, o *unitate în diversitate*, diversitate sau varietate identificată, delimitată și descrisă mai mult sau mai puțin riguros.

Având în vedere, de astă dată, titlul comunicării noastre, trebuie precizat că, în continuare, ne va interesa în exclusivitate configurația arhitecturală a dialectului dacoromân, așa cum a fost ea stabilită, în primul rând, pe baza atlasului lingvistic publicat (în 1909) de Gustav Weigand (WLAD) și, mai ales, a celui elaborat, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, de Sever Pop (ALR I și ALRM I, din care întâiele volume au apărut în anul 1938) și Emil Petrovici (ALR II și ALRM II, din care primele volume au apărut în anul 1940).

Observații:

a. Atlasul lui Gustav Weigand, realizat pe baza anchetelor lingvistice desfășurate în perioada 1895-1905 în 752 de localități, este, pe de o parte, consacrat numai graiurilor dialectului dacoromân, iar, pe de altă parte, explicit evaluat, el este un atlas lingvistic exclusiv fonetic, fapt ce explică și justifică numărul foarte mic de întrebări al chestionarului (între 103 și 114 cuvinte general românești). Ancheta pentru graiurile românești vorbite în Bucovina și Basarabia a avut loc în anul 1901.

b. *Atlasul lingvistic român*, realizat pe baza celor 389 de anchete (310 pentru ALR I și 88 pentru ALR II) desfășurate în perioada 1930-1938, este, cum am menționat mai sus, consacrat tuturor dialectelor limbii române, pe de o parte, iar, pe de altă parte, precum NALR-ul, el este, lingvistic evaluat, un atlas general, fapt ce explică și justifică dimensiunea neobișnuit de mare a

celor două chestionare: 2.160 de poziții în ALR I și 4.800 de poziții în ALR II, însumând un număr cel puțin dublu de întrebări (v. *Chestionarul Atlasului lingvistic român I*, elaborat [...] de Sever Pop și editat [...] de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad; coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, 1989; *Chestionarul Atlasului lingvistic român II*, elaborat [...] de Emil Petrovici și editat [...] de Doina Grecu, I. Mării, Rodica Orza, S. Vlad; coordonator: I. Mării, Cluj-Napoca, 1988).

Sever Pop a anchetat și patru graiuri dacoromânești vorbite în stânga Nistrului (v. ALR I, vol. I, hărțile 1 și 2, ALRM I, vol. I, *Introducere*, p. 40, punctele: 454, 458, 464 și 476).

În ceea ce privește publicarea, neinterpretativă și/sau interpretativă, a datelor înregistrate, eroic, de către cei doi anchetatori și autori ai ALR-ului, trebuie, din păcate, știut și reținut faptul că în cele 7 volume mari (neinterpretative) și cele 4 volume mici (interpretative) din ALR II apărute, sub egida Academiei (Republicii Populare Române, iar, apoi, a Republicii Socialiste România), în perioada 1956-1981, toate punctele de anchetă referitoare la graiurile dacoromânești vorbite în afara actualului teritoriu al României (cele, adică, din Basarabia, Bucovina de Nord, Iugoslavia și Bulgaria) au fost, *exclusiv din rațiuni politice*, eliminate, fapt ce a obligat redacția atlasului să atașeze titlului sintagma: „serie nouă”, sintagmă prezentă (în primul rând, tot din aceleași rațiuni politice) și în titlul celeilalte lucrări fundamentale a lingvisticii și culturii noastre: *Dicționarul limbii române* (DLR), elaborat de Academia Română.

c. Nu o dată (și nu numai în legătură cu ALR-ul) am ținut să subliniez că orice atlas lingvistic bine înfăptuit, în toate cele trei (și la fel de importante) momente (*programarea* anchetei, *desfășurarea* anchetei și

redactarea materialului înregistrat) pe care le presupune elaborarea unei asemenea lucrări lingvistice, are, întotdeauna, o dublă valoare: științifică și culturală. Cultural evaluat, orice atlas lingvistic autentic reprezintă un viu și nepieritor *document de limbă*, a cărui valoare crește o dată cu trecerea vremii. Științific și lexical evaluat, orice atlas lingvistic autentic constituie (nu „o colecție de material lingvistic”, cum, greșit, adeseori, se mai spune, ci) o **descriere**, neinterpretativă și/sau interpretativă, sincronico-comparativă spațială.

2.4. În organizarea (sau structurarea sau tipologizarea) varietății dialectului dacoromân, lingvistica limbii române înregistrează, pe parcursul unui secol, mai multe soluții sau puncte de vedere. Utilizând, pentru unitățile lingvistice delimitate în interiorul unui dialect, termenul de *subdialect*, vom spune că Gustav Weigand, pe baza atlasului său (a se vedea, în special, h. nr. 65), identifică și delimitează trei subdialecte: **bănățean, muntean, moldovean**; Alexandru Philippide identifică (structurare acceptată și de Iorgu Iordan, Ion Gheție și E. Vasiliu) două subdialecte: unul de tip **muntenesc** și un altul de tip **moldovenesc**, iar dialectologii clujeni (inclusiv Emil Petrovici, care, inițial, înainte de 1945, stabilea doar patru subdialecte) identifică și delimitează cinci subdialecte: **muntean, moldovean, bănățean, crișean și maramureșean**, structurare acceptată, astăzi, de majoritatea lingviștilor limbii române populare.

În nici una dintre aceste trei tipologii, *graiurile dacoromânești vorbite în stânga Prutului și a Nistrului*, adică în spațiul lingvistic și statal al așa-zisei „limbi moldovenești”, *nu sunt identificate, delimitate și descrise ca o unitate dialectală aparte*, ca un (prin raportare la clasificarea propusă de dialectologii clujeni) al șaselea sub-

dialect al dialectului dacoromân. De ce? Răspunsul la această întrebare nu poate fi decât unul singur: (Măria sa) *realitatea lingvistică* (dialectală) *nu a îngăduit și nu îngăduie* identificarea și delimitarea unui subdialect basarabean sau basarabeano-nistrean sau basarabeano-nistreano-bucovinean. Izoglosele particularităților lingvistice (= ale celor fonetice și morfologice, în primul rând, dar și ale celor lexical-onomasiologice) prin care a fost identificat, delimitat și descris subdialectul moldovean nu se opresc nici la Prut și nici la Nistru. Mărturie concludentă sunt, în acest sens, cele trei serii de atlase lingvistice consacrate limbii române pe parcursul a nici măcar unui secol, la un interval (aproape matematic) de nici trei decenii. Hărțile atlasului lui Gustav Weigand, dar, mai ales, hărțile interpretative (= colorate) din ALRM I și ALRM II (nu, însă, și cele din ALRM II, serie nouă) „vorbesc, prin puterea lor descriptivă, o limbă cât se poate de limpede”.

Observație. Pentru rigoare și adevăr, trebuie, însă, precizat că după cel de-al II-lea război mondial și până la apariția în 1984, la Editura Scrisul Românesc, a *Tratatului de dialectologie românească*, coordonat de Valeriu Rusu, în nici o altă lucrare de lingvistică românească, apărută în România și în care sunt prezentate și descrise subdialectele dialectului dacoromân, aria transpruteană și transnistreană a subdialectului moldovean nu este luată în discuție (pentru că, exact din aceleași rațiuni neștiințifice care au generat mai sus pomenita sintagmă determinativă „serie nouă”, nu a îngăduit cenzura). În lucrarea citată, dialectologul Paul Lăzărescu prezintă și descrie subdialectul moldovenesc în extensiunea sa reală (pentru că, tacit, a început, politic, să se îngăduie afirmarea, prin literă tipărită, a adevărului lingvistic).

3. Româna supradialectală

În a doua și secundara-i, dar principala ei ipostază, cea literară sau standard, limba română, precum se știe, nu este decât literalizarea (în alfabet chirilic la început) și sublimarea subdialectului muntean al dialectului dacoromân. Și în lunga-i perioadă când această formă cultă a funcționat în absența unei norme explicit formulate, baza ei dialectală a constituit-o tot acest subdialect dacoromân. Explicit normată, limba literară a renunțat, prin voința marilor valori culturale și științifice ale poporului român, la unele muntenisme, înlocuindu-le cu echivalentele sau corespondențele lor din celelalte subdialecte, inclusiv din cel moldovenesc, care, însă, nu a dezvoltat, în mod natural, prin literalizare și sublimare, o limbă literară sau, mai exact spus, o altă limbă (implicit sau explicit normată) în cadrul limbii române ca „limbă istorică” (v. *supra*), limbă care, singura, i-ar da dreptul să fie considerată și cercetată ca o altă limbă istorică romanică, pe de o parte, iar, pe de altă parte, să fie denumită *limba moldovenească*. Păstrarea, în continuare, în *Constituția Republicii Moldova* a denumirii de limba moldovenească constituie o evidentă, dar foarte mare și foarte gravă eroare științifică, generată și susținută în exclusivitate din rațiuni de ordin politic.

4. Încheind, vom afirma că atât teoreticienii, susținătorii și făcătorii, prin dialectalizarea românei literare și rusificarea neologismelor, ai artificialei „limba moldovenească”, cât și cei care, astăzi, (mai) susțin, înfocat, denumirea de *limba moldovenească* au știut și știu că Prutul, ca graniță statală, nu a fost și nu este un hotar lingvistic dialectal și supradialectal al limbii române.